
законодавства. Відповідно до статті 120 Кримінального кодексу України, за вчинення даного виду злочину передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком від трьох до десяти років, або обмеження волі на той самий строк. На мою думку, це покарання недостатнє для злочинця. Людина, яка позбавила життя іншу особу, та ще й таким цинічним способом, заслуговує на більш жорстоке покарання. Крім того, люди, що схилиють дітей або дорослих на смерть, є в своїй переважній більшості соціопатами чи психічно хворими. Цікаво, чи насправді цинічному соціопату-вбивці настільки гірше знаходитись за ґратами, ніж у соціумі, який є об'єктом ненависті. Злочинець, що вбиває людину, в якійсь мірі ізолює цю людину від себе, а за це держава ізолює вбивцю від інших людей, тобто втілює його волю в життя...

Покарання, яке передбачене в Кримінальному кодексі України, не лякає злочинця, тому скоївши злочин він втрачає небагато. Якщо б покарання було жорсткішим, людина мислила і діяла зовсім по-іншому. Покарання має бути еквівалентним скоєному злочину, а злочинець – нести подвійну відповідальність – як фізичну, так і моральну. Лише в цьому випадку ми зможемо назвати наше суспільство справедливим і попередити всюдозволеність і безвідповідальність як в думках, так і в діях.

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗАКЛИКІВ ДО ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ ГРОМАДСЬКОМУ ПОРЯДКУ

*Кузнецов Віталій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Київського національного університету внутрішніх справ*

Актуальність теми дослідження зумовлена передусім тим, що у сучасних умовах розбудови України значне місце займають проблеми забезпечення захисту конституційних прав та інтересів як окремого громадянина, так і суспільства та держави в цілому. Однією з таких проблем є забезпечення захисту прав осіб від протиправних посягань на громадський порядок. Як відомо, одним з посягань на громадський порядок є заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (фактично, до масових заворушень). Ця проблематика, безперечно, отримала певне дослідження в працях відомих науковців (І. Даньшина, П. Матишевського, Є. Фесенка, С. Яценка та ін.).

Хоча при цьому, в працях вказаних вчених лише скорочено розглядаються окремі аспекти відповідальності за відповідні заклики. До того ж, практично залишились не дослідженими питання відповідальності за вказані протиправні діяння за сучасним зарубіжним законодавством.

Дослідження матеріалів судової статистики за 2005-2009 рр. свідчить про відсутність обвинувальних вироків за злочин, передбачений ст. 295 КК України. Тому в юридичній літературі безпідставно вилловлюються сумніви щодо доцільності самостійної криміналізації такої поведінки.

З огляду на це, спробуємо розглянути різні кримінально-правові норми про відповідальність за заклики до масових заворушень в окремих законодавствах країн колишнього СРСР, використовуючи порівняльно-правовий метод, та висловити власне бачення щодо вітчизняних перспектив криміналізації закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку.

Ми проаналізували, зокрема, кримінальне законодавство таких республік: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва,

Молдова, Російська Федерація (далі – РФ), Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна, Естонія.

Спочатку слід пригадати, що вказана форма (заклики до масових заворушень) в українському кримінальному законодавстві знайшла реалізацію в окремій ст. 295 “Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку”. Як відомо, злочин, передбачений ст. 295 КК України має наступні форми: публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку; розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту.

Заклики до масових заворушень за кримінальним законодавством окремих країн колишнього СРСР (ч.2 ст. 220.2 КК Азербайджану, ч.4 ст. 225 КК Вірменії, ч.3 ст. 241 КК Казахстану, ч.3 ст. 233 КК Киргизії, ч.4 ст. 285 КК Молдови, ч.3 ст. 212 КК РФ, ч.2 ст. 188 КК Таджикистану) охоплюють “заклики до активної непокори законним вимогам представникам влади й до масових заворушень, а так само заклики до насильства над громадянами”. Слід відзначити, що особливістю криміналізації таких закликів за кримінальним законодавством країн колишнього СРСР є передбачення відповідальності за такі дії в статтях, які мають назву “Масові заворушення”. У тих зарубіжних країнах, де такі заклики не передбачені у вказаних статтях, взагалі відсутня відповідальність за таку поведінку, окрім України (ст. 295 КК України).

Як відомо, злочин, передбачений ст. 295 КК України, у юридичній літературі визнається спеціальним видом підбурюванням до масових заворушень (ст. 294 КК України) [1, 96]. На перший погляд, заклики до масових заворушень за кримінальним законодавством окремих країн колишнього СРСР також є підбурюванням до масових заворушень [2, 146]. Про це свідчать такі положення: 1) такі норми, передбачені в статтях про відповідальність за масові заворушення; 2) заклики, в основному, направлені на збудження рішучості вчинити дії, які охоплюються масовими заворушеннями.

Однак, одна з форм такого злочину (заклики до активної непокори законним вимогам представникам влади) логічно не охоплюється підбурюванням до масових заворушень. Такий висновок напрашується через аналіз об’єктивної сторони такої форми, як активна участь у масових заворушеннях (опір представникам влади із застосуванням зброї). Як відомо, опір та злісна непопора – це різні за правовими наслідками правопорушення. Вчинення опору представникам влади тягне кримінальну відповідальність, а злісна непопора – адміністративну відповідальність. Тому позиція зарубіжного законодавця, на нашу думку, є не зовсім логічною, окрім ч.4 ст. 225 КК Вірменії, яка передбачає відповідальність за заклики до активної непокори законним вимогам представникам влади під час масових заворушень. Тобто, в останньому випадку ми спостерігаємо фактичне розширення змісту таких закликів. При цьому, як вже зазначалося, така поведінка (активна непопора законним вимогам представникам влади) не охоплюється масовими заворушеннями. Тому вважаємо не зовсім послідовним віднесення таких дій до загального складу масових заворушень.

Для вирішення цієї неузгодженості, вважаємо необхідним або взагалі не виділяти заклики до активної непокори законним вимогам представникам влади, або уточнити редакцію цієї форми вчинення злочину: “заклики до озброєного опору представникам влади”. Можливі опоненти можуть заперечити такий варіант законодавчих змін, вважаючи на, фактично, звуження обсягу таких протиправних закликів. Однак, всі сумніви втрачають підґрунтя, коли пригадаємо, що такі

форми закликів, передбачені у статтях, що встановлюють відповідальність за масові заворушення. Тобто вказані заклики є складовими загального складу “Масові заворушення”. Вихід за межі основного складу злочину, на нашу думку, є неприпустимим. Така сама логіка вважаємо повинна екстраполуватися і на вітчизняне кримінальне законодавство. Аналіз ст. 295 КК України вказує на те, що заклики стосуються лише масових заворушень. Тому звуження змісту масових заворушень, передбачених в ст. 295 КК України, якщо це порівняти із відповідними нормами зарубіжних кодексів, є неправильним. Неточності у нормах зарубіжних КК щодо визначення форм закликів до масових заворушень частково виправлені існуванням загальної форми – закликів до масових заворушень. У свою чергу ст. 295 КК України казуїстично передбачає окремі форми закликів до масових заворушень. Однак, повний перелік у вказаній нормі не зазначений.

Також виділення окремо закликів до масових заворушень та до насильства над громадянами, за КК відповідних зарубіжних країн, є недоцільним, оскільки ці форми співвідносяться як ціле та частина. Тому вважаємо, якщо й передбачати кримінальну відповідальність самостійно за заклики до масових заворушень, то не слід виділяти окремі різновиди таких закликів. На нашу думку, слід враховувати вказані положення та передбачити їх в ст. 295 КК України. Тобто, передбачити в ст. 295 КК України одну загальну форму – заклики до масових заворушень. Визначення масових заворушень за КК України запропоновано в ст. 294, за КК зарубіжних країн в частинах перших відповідних статей. Тому дублювати визначення масових заворушень, зокрема в ст. 295 КК України, на нашу думку, є недоцільним.

Не можна погодитися з позицією зарубіжних законодавців, які розміщують норму про відповідальність за заклики до масових заворушень в частинах, що слідує за нормами, які передбачають відповідальність за організацію та активну участь у масових заворушеннях. Тобто, з одного боку, така конструкція норми свідчить про визнання таких закликів кваліфікованим складом масових заворушень. З іншого, це положення не відповідає належному співвідношенню санкції норми про такі заклики та санкції норми про основний склад масових заворушень: відповідальність за заклики до масових заворушень менш сувора ніж вчинення самих заворушень. Така нелогічна позиція зарубіжного законодавця має певні історичні витоки. Так, у ч.1 ст. 122 Уголовного Уложення 1903 р. була передбачена відповідальність за участь у публічному зібранні, що, об’єднане силами учасників, вчинило: насильство над особою, викрадення або пошкодження чужого майна, вторгнення в чуже житло або інше приміщення або замах на ці діяння; а в ч. 2 ст. 122 передбачалася відповідальність особи, що вчинила або підмовила вчинити публічне зібрання, а також учасника такого зібрання, що керував ним при здійсненні протиправних дій або підбурював до їх з вчинення або продовження, або застосував при їх вчиненні вибухову речовину або снаряд чи зброю. Тобто відповідальність за підбурювання до, фактично, масових заворушень, передбачалася не на початку статті (в частині першій), а після опису відповідної злочинної поведінки.

На підставі викладеного, а також, зважаючи на попередній зміст такої злочинної діяльності, та менш суворо караність такої поведінки необхідно передбачити відповідальність за заклики до масових заворушень в перших частинах відповідних статей. Подібну пропозицію висловив й П. В. Помазков щодо зміни редакції ст. 212 КК РФ [3, 72].

Ще одне питання, яке стосується співвідношення самих масових заворушень та закликів до таких дій, полягає в наступному. Так, за думкою окремих вчених, заклики до масових заворушень охоплюються організацією масових заворушень [4, 97; 5, 261].

Інші науковці намагаються знайти будь-які аргументи щодо законодавчої позиції розмежування організації масових заворушень та закликів до масових заворушень.

Так М. Б. Смоленський запропонував вказані форми злочинної поведінки порівняти з ролями підбурювача й організатора. Якщо заклики охоплюються діями підбурювача, то відповідальність настає за ч. 3 ст. 212 КК РФ, якщо організатора – за ч. 1 ст. 212 КК РФ [6, 456; 7, 509].

Існує й інша позиція, що за заклики слід притягати «інтелектуальних» винуватців масових заворушень, тобто тих, хто, залишаючись осторонь від безпосереднього виконання масових заворушень, тільки закликає учасників до конкретних дій [8, 457].

Вказані позиції, на нашу думку, мають досить дискусійний зміст. Тому спробуємо з'ясувати їх обґрунтованість. Так, під організацією масових заворушень розуміють дії, спрямовані на підшукування і підготовку осіб для участі в масових заворушеннях, а також керівництво натовпом, підбурювання до вчинення дій, які являють собою масові заворушення, провокаційні дії, вчинені з метою викликати відповідну поведінку великих груп людей, тобто направлені на збудження у людей негативного ставлення до законної влади та існуючого в державі правопорядку і громадської безпеки та на підбурювання натовпу для вчинення насильства над правослухняними громадянами, погромів, підпалів, знищення майна, озброєного опору представникам влади, захоплення будівель або споруд, насильницького виселення громадян [9, 60].

Тобто організатором масових заворушень визнається не тільки особа, що організувала вчинення злочину або керувала його вчиненням, але й особа, що схилила іншу(іх) особу(осіб) до вчинення масових заворушень. Тобто функція організатора під час масових заворушень може полягати й в закликах до таких протиправних дій. До того ж немає значення, чи діє організатор відокремлено від натовпу, чи знаходиться усередині такої групи людей.

Вказані положення свідчать про певну штучність при відокремленні закликів до масових заворушень від самої організації таких дій. Тому в теорії кримінального права пропонується більш радикальна позиція, а саме: виключити окрему норму про відповідальність за заклики до масових заворушень з відповідних статей [3, с. 72]. Тобто організація масових заворушень повинна охопити за змістом відповідні заклики до їх вчинення. На нашу думку, такі законодавчі пропозиції мають значний перспективний потенціал.

На підставі висловленого, можна запропонувати такі напрями вдосконалення регламентації відповідальності за заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку:

1. Передбачити ст. 295 КК України в такій редакції:

“Стаття. 295 Публічні заклики до масових заворушень

Публічні заклики до масових заворушень – караються ...”.

2. Виключити ст. 295 з КК України, а ч. 1 ст. 294 КК України викласти в такій редакції:

“Стаття. 294 Масові заворушення

1. Публічні заклики до масових заворушень – караються ...”

2. Організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також

активна участь у масових заворушеннях, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

3. Ті самі дії, якщо вони призвели до загибелі людей або до інших тяжких наслідків, - караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років”.

3. Виключити ст. 295 з КК України.

Відповідь на питання, яким напрям щодо вдосконалення кримінально-правової протидії відповідним закликам є більш ефективним, як відомо, можуть дати лише народні депутати України. Однак, на нашу думку, кожний зі шляхів є перспективним та значно зменшить проблеми при кваліфікації вказаних діянь та позитивно вплине на правозастосовну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.

2. Полный курс уголовного права: в 5 т. / [Под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева]. – СПб. : П. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2008–2008. – (Ученики и учебные пособия). Т. IV : Преступления против общественной безопасности. – 2008. – 674 с.

3. Помазков П. В. Борьба с преступлениями против общественного порядка: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Помазков Петр Васильевич. – Ростов на Дону, 2004. – 222 с.

4. Фридинский С. Н. Борьба с экстремизмом (уголовно-правовой и криминологический аспекты): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Фридинский Сергей Николаевич. – Ростов н/Д, 2003. – 217 с.

5. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / [под общ. ред. докт. юрид. наук Ю. И. Скуратова и докт. юрид. наук В. М. Лебедева]. — [3-е изд., изм. и доп.]. — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2001. — 896 с.

6. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 736 с.

7. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации спостатейними матеріалами і судовою практикою / Авт. кол. : Ю. И. Блохин, С. А. Воронцов, В. Т. Гайков и др. ; Отв. ред. С. И. Улезько, М. Б. Смоленский ; Науч. ред. С. И. Улезько. – Ростов н/Д : Март, 2002. – 864 с.

8. Уголовное право: Особенная часть: Учебник / Под ред. В. Н. Петрашевой / М. : Издательство Приор, Мастерство, 1999. – 607 с. – (Экспертное бюро).

9. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ посіб.] / Кузнецов В. В.; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. - 160 с. - (Практика та право).